

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

№ 22–24 (106–108) СЕРПЕНЬ 2005 р. • ЗАСНОВАНИЙ У СЕРПНІ 2002 р. • ВИХОДИТЬ ТРИЧІ НА МІСЯЦЬ

За сприяння Міністерства освіти і науки України • Учасник проекту ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, КМПУ ім. Б. Д. Грінченка

У НОМЕРІ

Порадник методиста

Нова якість освіти — крок до розвитку відповідальних і свідомих громадян єдиної Європи	3
Напрями функціонування і розвитку дошкільної та початкової освіти	7
Сучасний погляд на формування мовленнєво-комунікативної компетентності дошкільників	8
Невичерпне джерело	10
Комунікативна діяльність як засіб морального виховання старших дошкільників	12
Розвиток пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку	17
Перший день у школі: початок проблем чи поява перспектив?	18
Мовчазне читання в початкових класах... ..	20
Вивчення математики в початковій школі ..	21
Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів	21
Про особливості навчання математики в 5 класах середніх загальноосвітніх навчальних закладів у 2005/2006 навчальному році	23
Про викладання біології у 2005–2006 навчальному році	26

Методичні рекомендації для вчителів географії на 2005–2006 навчальний рік....	28
Про викладання хімії у 2005–2006 навчальному році	32
Викладання курсу «Природознавство» у 5-х класах середніх загальноосвітніх шкіл	34
Методичні й організаційні особливості програми Intel.....	35
Про викладання української мови та літератури у 2005–2006 навчальному році	37
Викладання історії України та всесвітньої історії у 2005–2006 навчальному році.....	47
Про викладання іноземних мов у 2005–2006 навчальному році.....	56
Формування комунікативної компетенції учнів 5 класів за допомогою навчально-методичного комплексу «Guten Tag! 5»	63
О преподавании русского языка и литературы в 2005–2006 учебном году....	66
Про викладання зарубіжної літератури у 2005–2006 навчальному році	69
Про викладання курсів «Основи філософії», «Етики» у загальноосвітніх навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році... ..	72

Методичні рекомендації до курсу «Основи правознавства» у загальноосвітніх навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році.....	74
Особливості організації навчально-виховного процесу з трудового навчання у 5 класі за програмами 12-річної школи ..	76
Методичні рекомендації щодо викладання ОБЖД у 2005–2006 навчальному році.....	79
Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2005–2006 навчальному році.....	81
Навчально-виховний процес з фізичної культури у 2005–2006 навчальному році....	83
Особливості вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу у 2005–2006 навчальному році.....	85
Організація навчально-виховного процесу з музики у 2005–2006 навчальному році	87
Організація роботи з обдарованими дітьми у 2005–2006 навчальному році	88
Стратегії розвитку психологічної служби освіти міста на період до 2008 року	98
Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році.....	102

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

Наступними в концепції С. Русової є група вимог, що визначають зміст роботи дитячого садка.

Основний зміст дошкільної ланки, за переконанням С. Русової, має складати природознавство «... як джерело найпотрібнішого наукового знання, як найкраща дисципліна розуму, ... як предмет, що має найкращий моральний і естетичний вплив на виховання дитини».

Основу змісту дошкільної освіти мають складати, крім природознавства і різні види мистецтва. Стрижнем концепції С. Русової є навчання дітей рідної мови. Спираючись на дослідження О. О. Потєбні, С. Русова розглядає рідне слово, мову як дже-

рело національного світобачення, оскільки саме завдяки мові дитина сприймає, відображує й осмислює навколишню дійсність, мова виховує думку і серце дитини.

Серед системи вимог до організації українського дитячого садка, опрацьованої С. Русовою, слід виділити й методи організації освітньо-виховної роботи з дітьми. С. Русова аналізує їх як види діяльності дитини, до яких вона відносить гру, гру-драматизацію, театралізовану діяльність, різні види художньої діяльності, екскурсії, працю тощо.

Таким чином, є підстави для висновку, що опрацьована С. Русовою кон-

цепція українського дитячого садка на сьогодні є найбільш обґрунтованою.

Час — найоб'єктивніший суддя. Лише вивчення, аналіз спадщини педагогів минулого, зокрема С. Ф. Русової, збагатить знаннями, на основі яких можна робити власний вибір щодо використання їхніх ідей у сучасних дошкільних закладах.

Більшість із оригінально і нестандартно опрацьованих С. Ф. Русовою проблем виховання і навчання дітей не лише не втратили значущості, а навпаки, ще чекають на реалізацію. І цілком вірогідно, що актуальність їх у ХХІ сторіччі не зменшиться, а збільшиться.

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Г. В. Смольникова, методист кафедри дошкільної і початкової освіти КМПУ ім. Б. Д. Грінченка

За останні два роки у слухачів курсів підвищення кваліфікації вихователів садових груп постійно виникали питання щодо змісту планування комунікативної діяльності зі старшими дошкільниками. Оскільки в інструктивно-методичному листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-434 від 1.10.2002 року «Про планування освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах», за яким працюють дошкільні навчальні заклади, перелічені тільки методи, які доцільно використовувати при плануванні комунікативної діяльності дітей поза заняттями.

У даних методичних рекомендаціях дається орієнтовний перелік етичних бесід, педагогічних ситуацій, які можна планувати із старшими дошкільниками поза заняттями. Методичні рекомендації розроблені на основі досліджень А. М. Богуш, Г. П. Лаврентєвої, С. В. Петеріної.

«Якщо людину вчать добру, вчать уміло, розумно, наполегливо, в результаті буде добро».

В. О. Сухомлинський

Відсутність у дітей старшого дошкільного віку чітких етичних уявлень про те, що добре і погано, заважає їм контактувати з оточуючими людьми, може стати причиною сліз, непорозумінь з однолітками, негативного ставлення до вимог дорослих.

Тому в умовах дошкільного навчального закладу корисно проводити спеціальні групові та індивідуальні бесіди з вихованцями на етичні теми, створювати різноманітні педагогічні ситуації, у яких діти повинні швидко прийняти рішення, щось зробити, щоб вийти з проблемної ситуації.

Під час етичних бесід вихователю необхідно звертати увагу не тільки на відповіді дітей про те, що вони думають відносно подій, які відбулись, але й на те, наскільки емоційно реагують дошкільнята на уявну ситуацію, на вираз їх обличчя, міміку, інтонацію. Так, у одних дітей відгук на запропоновану ситуацію миттєвий: вони обурені поганим вчинком і сповнені рішучості побороти зло як словом, так і дією.

У інших дітей не настільки швидка реакція, на їх обличчях роздуми. Третя група дітей вважає, що в даний конфлікт втручатися взагалі не треба. Причому одні пояснюють свою пасивність почуттям небезпеки для себе, інші взагалі не уявляють своєї участі у цій ситуації. Вихователю важливо створювати такі проблемні ситуації, які спонукатимуть дитину порівнювати себе з ровесниками в моральному відношенні, дадуть їй певні орієнтири та засоби для цього порівняння.

При організації бесід на етичні теми доцільно використовувати запитання проблемного характеру та проблемні педагогічні ситуації. Наприклад, запропонувати дітям пригадати випадок, коли з ними повелися нечесно, запитати, чи відчували вони образ при цьому, якими були їх дії. Що необхідно сказати тому, хто говорить неправду? Як би ви почувалися, сказавши неправду?

Сутність моральних понять має розкриватися змістовно і водночас зрозуміло. Бути правдивим означає говорити правду завжди, навіть коли

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

ніхто не знає, що ти недобре вчинив. Якщо ти не обманюєш інших, нікого не ображаєш, ти хороший товариш, тебе люблять, з тобою приємно спілкуватися, гратися, працювати.

Вихователь може запропонувати дітям пригадати випадок, коли хтось із них захистив малюка, або розказати про свого найкращого друга так, щоб усім захотілося дружити з ним. Кого можна назвати хорошим товаришем? Кого ми називаємо друзями? Коли про людину говорять, що вона справжній друг? Як ви ставитесь до своїх товаришів у групі? Кого можна назвати уважним, чуйним? Кого ми називаємо доброю людиною? Доречно пригадати правила, як треба поводитися з товаришами і друзями: допомагайте товаришу, не чекайте, поки він попросить допомоги. Діліться з товаришем іграшками, книгами, олівцями, якщо їх немає в нього. Зупиніть товариша, якщо він робить щось погане.

Доречно в процесі повсякденного життя запропонувати дітям поміркувати і всім разом визначити, як краще розв'язати певну уявну проблемну ситуацію:

Петрик приніс у садок нову іграшку-машинку. Усім дітям дуже хотілося погратися з нею. Раптом до Петрика підійшов Сергійко, вихопив іграшку і почав з нею гратися... Що зробив Петрик? Чому?

— Дімі тато купив самокат. Він привіз його в дитячий садочок. Усім дітям сподобався самокат. Як вчинить Діма? А як би ви вчинили?

— Олексій обіцяв принести справжній жезл для гри в регульовальника. Приніс. Стали діти гратися, а Олексій нікому жезл не дає, тільки сам грається. Як можна оцінити поведінку Олексія?

— Денис приніс у дитячий садочок набір солдатиків для гри у військових. Він підійшов до Олега і Вови та пропонує їм: «Давайте гратись. Я — командир, буду видавати вам солдатиків». Чому хлопчики відмовилися гратися з Денисом? Якщо ви приносите іграшки з дому, ви грає-

теся самі, чи з друзями? Вам Денис нікого не нагадує?

— Дмитрик сам будує великий гараж для машини. Весь будівельний матеріал тримає біля себе. Хлопчики сидять поруч і просять: «Дай нам хоч одну цеглинку покласти!» — А Дмитрик у відповідь: «Сам впораюся». Як можна назвати Дмитрика? А ви так коли-небудь поступали?

— Максим збудував фортецю. Грається, радіє, прикрашає фортецю різними деталями. Сашко знаходиться поруч, прицілюється м'ячем — ба-бах! І немає фортеці. Гордий стоїть Сашко — влучив у ціль! Тільки шкода, що хлопці не бачили. А щоб сказали хлопчики, якщо б побачили це?

— Діти помітили на майданчику гойдалки. Усім захотілося покататися на них. Першою сіла Тетяна, а Валя стала її гойдати. Підійшов Вова, він теж хотів погойдатися. Що буде далі? Як би ви вчинили, якщо були б серед дітей?

— Діти вирішили збудувати пароплав, капітаном обрали Олю, але того дня, коли пароплав був готовий, повернувся після тривалої хвороби Вася і попросив призначити капітаном його. Як вчинили діти?

— Ваня хотів бути капітаном. Він підійшов до дерев'яного корабля, який стояв на майданчику, але на кораблі вже знаходився Олег. Він був одягнений у матроску, в руках міцно тримав штурвал. Ваня теж узявся за штурвал, намагаючись пошунути Олега. Олег почав кричати. Як треба було вчинити Вані? Як би ви вчинили на його місці?

— Макар і Андрійко граються на килимку з іграшками. Помічник вихователя накрила на стіл і запросила дітей до умивальної кімнати. Макар та Андрійко першими побігли мити руки й сіли за стіл. Вихователька Марія Іванівна підійшла до килимка й побачила розкидані іграшки: машини, літаки, кубики. Вона похитала головою і щось сказала... Як ви думаєте, діти, що вона сказала? Як потрібно поводитися зі своїми речами? Як називають тих дітей, які завжди в усьому дотриму-

ються порядку, слідкують за своїми речами? А що говорять про дітей, які ніколи не знають, де вони поділи свої речі та іграшки?

— Женя завжди любить бути першим: коли діти збираються на прогулянку, до музичної чи фізкультурної зали. Він першим намагається стати біля вхідних дверей, і, якщо хто-небудь уже стоїть попереду нього, відштовхує цю дитину та займає її місце. Діти з ним не сперечаються, бо він є сильним хлопчиком і може кулаками довести право на перше місце в колоні. Яким хлопчиком росте Женя? Що б ви йому порадили?

— Влад приніс у садочок альбом з марками. На прогулянці він показав альбом Юркові. Коли діти обідали, Юрко згадав, що забув капелюх на тій лаві, де вони розглядали з Владом альбом. Вихователька дозволила йому сходити за капелюхом. Коли хлопчик нахилився, то побачив під лавою марку. Юрко підняв її. Що ж буде далі робити з маркою хлопчик? А що б ви зробили?

— Сашко загубив рукавички, і на прогулянці у нього сильно замерзли руки. Тоді діти... Що зробили діти? Чому?

— Дівчинка грала з кошеням біля клумби. Захопившись грою, вона ненавмисне наступила і зламала мамину улюблену квітку. Вона знала, що мама дуже засмутиться, коли дізнається про це. Як вчинить дівчинка? А як би ви вчинили?

— На прогулянці Слава впав і забив ногу. Коли діти повернулися в групу і почали роздягатися, Аня допомогла Славі скинути чоботи. Вася побачив це і розреготався: «Дивіться, Аня — Славіна бабуся, роззуває його!» Хто з дітей вчинив правильно? Як можна назвати Аню? А Васю?

— Таня вдома впала і зламала руку. Вона довго лежала в лікарні, а коли знову прийшла в дитячий садок, ще не вмiла добре рухати рукою. Вова побачив це і сказав: «Яка ж ти тепер незграба! Цікаво, чи зможеш чергувати?» Як можна назвати Вову?

— Вихователь запропонувала дітям одягатися на прогулянку. Влад

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

зайшов до роздягальні і побачив, що Наталка не одягається. «Ти чому не одягаєшся?» — запитав він. — «У мене болить палець, і я не можу застібнути кофту», — відповіла Наталка... Як ви вважаєте, що буде далі? А як би ви вчинили?

— Оля і Таня мали разом працювати в куточку природи. Таня вміла добре доглядати квіти і прагнула пояснити подружці допомогти їй. «Ні, — мовила Оля, — краще ти поливай квіти, а я піду гратися з ляльками!». Хто з дівчаток правий? Як треба разом працювати?

— Діти щільним кільцем стояли біля столу, за яким сидів Сергійко, розглядали книжку про пригоди Пана Коцького, весело обговорювали їх. Оксанці так хотілося подивитися, що намальовано, вона стала навіть навшпиньки, щоб зазирнути у книжку, але все даремно. Засмутилася, хотіла вже відійти. Вова помітив це і попросив інших дітей трохи посунутися, запропонував Оленці стати біля нього. Чи правильно вчинив Вова? Що б ви зробили в аналогічній ситуації?

— Діти дивилися лялькову виставу в музичній залі. Галя була черговою і тому спізналася на виставу. Коли вона зайшла до зали, то всі місця вже були зайняті. Галя зупинилася, виглядаючи вільне місце. Як вчинять діти, помітивши Галю? Як вчинили б ви, якщо б побачили, що дівчинка стоїть?

— Даринка обіцяла принести книжку про київський зоопарк. День чекають діти, другий, а Дарина не несе книжку. Чи добре поступає Дарина? Як би ви діяли в даній ситуації?

— Уявіть, що нам потрібна книжка, яку можна взяти у виховательки середньої групи Наталії Іванівни. Покажіть, як би ви виконали це доручення.

— Олегу потрібно звернутися негайно до виховательки, а вона в цей час розмовляє з батьками Олени. Що треба зробити?

— Оля з бабусею гуляли у парку. Бабуся зустріла свого знайому і щось з нею довго обговорювала, а Олі дуже захотілося пити. Як вчинить Оля?

— Помічник вихователя несла обід із кухні: в одній руці цята з хлібом, у другій — відро. Зупинилася перед дверима — не може відкрити. Діти так захопилися грою, що не помітили цього. Тільки Юля підбігла на допомогу. «Молодець, Юленько», — сказала помічник вихователя... За що похвалила вона дівчинку? А в нашій групі є діти, які допомагають дорослим?

— Ігор зустрівся у дверях з Оленою. Що він повинен робити?

— Тато привів сина з дитячого садка додому, мама в цей час відпочивала, бо вона нездужала, проте Андрійко голосно сказав: «Зараз буде цікавий фільм для дітей», — і відразу ж увімкнув телевізор. Чи добре вчинив Андрійко? У чому проявилася його байдужість? Як би ви зробили?

— Тато із сином дивляться телевізор, відчиняються двері і заходить бабуся. Вона закінчила свої справи і теж хоче подивитись цікаву передачу. Хлопчик піднявся з крісла. Як ви гадаєте, що він хоче запропонувати бабусі?

— Мама пізно повернулася з роботи, зайшла до кімнати й помітила чорні сліди ніг, що вели у світлицю. Прийшовши туди, побачила свою доньку Галю, яка сиділа в кріслі та розглядала книжку. Біля крісла стояли її брудні черевики, а на столі лежали книжки, печиво, цукерки. «Галю, чому ти ввійшла до кімнати з брудним взуттям? Чому не прибрала зі столу?» — запитала мама. «Мені ніколи. Не займай мене. Я розглядаю цікаву книжку». Як можна оцінити поведінку Галі? Що треба було зробити Галі? Хто в нашій групі найввічливіший? (Відповідь передбачає слово «всі».)

— На пляжі море було тепле та спокійне. Вова з мамою і татом загоряв, лежачи на гарячому сипучому піску. Тато запропонував піти купатися. Вова піднявся і хотів уже йти, як побачив, що чоловік, який загоряв поряд, збирається йти з пляжу, підняв підстилку, витрусив з неї сміття на пісок — папірці, залишки їжі. Мама та тато весело плескалися біля берега, очікували сина, а Вова

старанно збирав сміття і відносив його до урни. А як би інші діти поступили на місці Вови?

— Дівчинка прийшла додому із «знахідкою» — маленьким брудним кошеним. Мама відчинила двері. Що вона сказала?

— Віталік з мамою вийшли у двір, мама сіла почала читати, а Віталік грався з іншими хлопчиками. Через необережність він упав у калюжу і заплакав. Мама підскочила на його крик. Що вона сказала хлопчику?

— Уявіть собі, що ви йдете з дитячого садочку додому і бачите, як хлопчик штовхає маленьку дівчинку в калюжу. Туфлі її намокли, бант на голові ледь тримається, а по обличчю течуть сльози. Що б ви зробили?

— Наталка з Оленкою грали в м'яча. М'яч закотився у калюжу. Коля хотів допомогти дівчаткам дістати м'яча, але не втримався на ногах і впав у калюжу сам. Олена почала сміятися. Вихователь зробив їй зауваження... Чому вихователь зробив Олені зауваження?

— Ніна прийшла в гості до Марини. «Давай малювати», — запропонувала Марина і дала Ніні чорний і синій олівці. Марина захотіла намалювати зеленого крокодила — вона бачила його вчора в зоопарку і він їй дуже сподобався. Але зеленого олівця у неї не було. Тоді вона попросила у подружки зелений олівець. «А ти намалюй синім, теж буде красиво», — порадила Марина. Ніна сказала, що не хоче малювати, одяглася і пішла додому... Чому Ніна не захотіла малювати? Що повинна була зробити Марина?

— Коля стояв біля під'їзду та їв цукерку. До нього підійшов Максим. привітався, скося поглядаючи на пакет із цукерками. Як вчинить Коля? Як вчинили би ви на його місці?

— «Бачиш, якого красивого м'яча мені купили? Пішли у двір, пограємо», — говорить Марина Люді. — «Ні, давай краще грати на сходинках парадного. У дворі хлопці нам будуть заважати, а тут тихо, нікого немає». Марина біла м'ячем об підлогу та голосно рахувала: «Один.

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

два, три...». З квартири вийшла жінка і зробила дівчатам зауваження... Чому вона зробила зауваження?

— Люба прийшла до Каті, кличе її гуляти. А в Каті ще іграшки не прибрані. Люба сказала: «Поки ти прибереш іграшки, я піду пограю в м'яча». І пішла у двір.... Чи правильно вчинила Люба? А як би ви вчинили?

За бажанням вихователя можна перенести деякі уявні проблемні ситуації в реальне життя дітей. Це дасть можливість порівняти оцінку й дії дитини в умовній ситуації з її поведінкою в реальному житті, провести певну корекцію виховних впливів.

Пропонуємо декілька тем етичних бесід.

Бесіди «Будь завжди ввічливим».

Орієнтовний хід першої бесіди:

Чи траплялося з вами таке, коли ви не знали, як треба вчинити? Наприклад, зустрілися біля входу в дитячий садок з якоюсь мамою і не знаєте, увійти в двері першим чи почекати, поки вона зайде? (Дати можливість дітям подумати та згадати правило поведінки).

— Діти, коли вас хто-небудь штовхнув, не допоміг, був несправедливим до вас, що ви тоді відчували? Образу? А може, хто-небудь із вас сам був неуважним? Коли можна бути впевненим у тому, що ви правильно себе поведіть? (Діти згадують випадки із життя, разом розмірковують, чи правильно вони вчинили в тій чи іншій ситуації.)

— У чому проявляються ввічливість, пунктуальність та охайність людини? Які ви знаєте правила поведінки в дошкільному закладі, вдома, на вулиці?

Під час бесіди використати правила:

- Не обіцяйте, якщо ви не впевнились, що зможете виконати обіцянку.
- Якщо пообіцяли, а потім зрозуміли, що не можете виконати обіцянку, відверто скажіть про це.
- Не перекладайте свою провину на інших.

- Не заважайте оточуючим людям працювати та відпочивати.
- Будьте ввічливими, привітними, уважними до інших, поважайте старших.
- Спиніть товариша, коли він робить щось погане.

Орієнтовний хід другої бесіди:

— Що означає слово ввічливість, подумайте які ознаки характеризують ввічливу, охайну людину незалежно від обставин, у яких вона знаходиться, від того, з ким вона спілкується? Як треба спілкуватися з дорослими? Які ввічливі слова слід говорити? Як виявляється ввічливість у тоні, в якому сказанні «чарівні слова», у жестах, інтонації, міміці, якими вони супроводжуються? Яке ставлення до людей проявляється? (Доброзичливість, повага, привітність, готовність допомогти.)

— «Я буду говорити текст розповіді, — говорить вихователь, — а ви хором вставляйте ввічливі слова»:

Мама послала Маринку до тьоті Ліди за книжкою. Маринка подзвонила у двері, зайшла в кімнату і сказала.... («Добрий день») Тьотя Ліда якраз відпочивала, дівчинці стало незручно і вона промовила.... («Пробачте, будь ласка»). Тьотя Ліда дала дівчинці книжку, вона сказала... («Дякую», «До побачення») і пішла додому.

Давайте, діти, пригадаємо правила ввічливості і будемо їх завжди дотримуватися: ввічлива людина не чинить іншому образ і неприємностей; ввічлива людина завжди вітається і прощається, використовує ввічливі слова (будь ласка, пробачте, до побачення, добрий день, дякую); ввічлива людина не дає прізвиськ своїм товаришам, не відповідає на грубість грубістю, допомагає іншим, не б'ється, не свариться. Треба бути ввічливим у словах, жестах, діях.

Бесіда «Моя допомога дорослим вдома».

Матеріал до бесіди: серія сюжетних малюнків «Як я допомагаю своїй мамі».

Орієнтовний хід бесіди:

— Діти, хто з вас допомагає у домашній роботі мамі? — Дуже добре, майже всі. Розглянемо ці картинки, на них діти допомагають своїм батькам. Згадайте, а як саме ви допомагаєте мамі й татові. (Діти вибирають картинки і розповідають про свою участь у домашньому господарстві).

— Як ви вважаєте, коли ви допомагаєте своїм батькам, ви піклуєтесь про них? Чому ви так вважаєте?

— А чи піклуєтесь ви про своїх братиків, сестричок? Чи дякують вони вам за це?

Проблемні запитання:

- Як ми називаємо людей, які піклуються лише про себе? (Неуважними, егоїстами).
- Хлопчики, як ви вважаєте, хто повинен допомагати мамі — дівчинка чи хлопчик, а татові? Якщо вас попросили про допомогу, то ви маєте надати її, тим більше, що домашня робота не може ділитись на чоловічу й жіночу, адже тато і мама допомагають один одному, бо вони з вами — сім'я.
- Як ми характеризуємо людей, які піклуються про інших? (Ввічливі, чуйні, порядні) Чи хотіли б ви чути такі слова на свою адресу?
- Діти, хто з вас допомагає мамі у приготуванні обіду? Які страви улюблені у вашій сім'ї? Чи збирається вся сім'я на обід? Як приємно жити у дружній сім'ї.

Обмежуватися лише бесідами на етичні теми недостатньо. Слід всіляко використовувати реальні ситуації, які ставлять дитину перед вибором між власними інтересами та інтересами ровесників, спонукають їх до певних моральних дій та гуманних взаємин. Щоб надати можливість дітям частіше вправлятися в позитивних моральних вчинках, а не в розмовах про них, вихователь сам може створити моральні ситуації. Це дасть можливість систематично поглиблювати моральний досвід дітей.

Примірні ситуації, які спонукають дітей до відтворення моральних

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

уявлені у взаєминах з однолітками та дорослими:

— Двом дітям пропонується виконати трудові завдання, різні за складністю. Про те, що завдання неоднакові, дітям не повідомляють. Коли одна дитина закінчить роботу, вихователь пропонує їй на вибір або допомогти товаришеві, який ще продовжує працювати або йти гратися (дослідження Г. Д. Кошелевої).

— Вихователь обіцяє дітям почитати нову книжку, але до групи заходить завідувача і просить допомогти. Дошкільники мають самостійно вирішити, як поведеться. Однак вихователь обов'язково повинен виконати обіцяне.

— «Діти,— звертається вихователь до присутніх у кімнаті,— у вашого товариша болить голова, йому дуже потрібен спокій. На вулиці іде дощ, і ви будете грати в кімнаті. А тому кожний нехай зараз подумає, а потім підійде до мене і скаже тихенько, яку спокійну гру чи цікаву казку він може запропонувати, щоб розважити Андрійка». Кожний із вихованців по черзі підходять до педагога і тихенько повідомляють йому, що він придумав, щоб якось втішити Андрійка. Вихователь теж розмовляє дуже тихо і всім своїм виглядом підкреслює, що дитині, яка себе погано почуває потрібні спокій і співчуття. Така поведінка педагога сприяє тому, що гуманні почуття дітей викликають моральну активність кожної дитини.

Діти збираються на прогулянку. Женя починає тихенько плакати, але ніхто не звертає на неї уваги. Біля дівчинки вдягається Дмитрик. Вихователь звертається до хлопчика: «Дмитрику, Женя плаче, а як ти думаєш чому?». Дмитрик дивиться на Женю, знизує плечима. «Женя, мабуть, хоче додому. Вона довго хворіла і ще не може звикнути до дитячого садка,— каже вихователь.— Я знаю, ти добрий хлопчик, завжди допомагаєш дітям, коли їм погано, можеш заспокоїти, пожаліти». Дмитрик киває головою. Підходить до Жені, починає гладити її по голові. Але Женя продовжує плакати. Вихователь пропонує: «Може каз-

ку їй розповісти або розсмішити?». Дмитрик намагається розвеселити дівчинку. Розповідає їй щось. Женя заспокоюється, припиняє плакати, починає вдягатися, усміхається. Діти разом виходять на прогулянку.

(У цій ситуації, дорослий організовуючи її, подає дитині інформацію про форми і способи прояву доброзичливості до однолітка — необхідність ДОПОМОГТИ).

— Вихователь просить Андрійка піти в молодшу групу і допомогти Наталії Іванівні одягти дітей. Хлопчик насуплюється і невдоволено вигукує. «А чому саме я, а не хтось інший?». «Тому, що ти любиш малят, умієш поводитися з ними. Твоя мама розповідала, що ти завжди допомагаєш їй одягати, годувати свого маленького братика, добре граєшся з ним. Я впевнена, що і моє прохання — допомогти одягти менших дітей — ти постараєшся виконати якнайкраще».

— Вихователь ненароком розсипає лічильні палички. Помічник вихователя і двоє дітей, які стояли поряд, кинулися збирати їх. А шестирічний новачок з цікавістю спостерігає за тим, що відбувається. «Он ще дві під столом»,— підказує він, сам залишаючись на місці. А ти чому не допомагаєш нам? — звертається до нього вихователь. Так не я ж їх розсипав,— дивується хлопчик. Щирий тон і здивований вираз обличчя показують, що він насправді не підозрює, що проявив неввічливість і що відповідь його зухвала.

— Ранок. Діти збираються на ігровому майданчику. Декілька дітей граються іграшками. Діма катається на велосипеді. Підходить Вова, він теж хоче покататися. Діма попросив, щоб Вова трохи зачекав. Але Вова не хоче чекати. Він іде поруч з Дімою і весь час підштовхує його під руки, від чого руль повертається в різні боки, а велосипед їде в різних напрямках. Діма терпляче виправляє хід велосипеда. Вова знов штовхає його під руки, велосипед наштовхується на лавочку й перекидається. Діма впав і плаче. Вова лякається і тікає в інший куточок майданчика, звідти спостерігає за тим, що відбу-

вається. До Діми підходить вихователь, запитує, як дитина себе почуває, передивляється чи не розбите коліно. Вихователь звертає увагу дітей: «Діма впав, йому боляче. Давай я тобі допоможу». Піднімає Діму, струшує пісок з одягу, заспокоює його. Діма перестає плакати, розповідає вихователю, що його штовхнув Вова, і хоче, щоб його покарали. Вова очікує, що вихователь його покличе та буде сварити. Однак, вихователь не звертає уваги на Вову і продовжує допомагати Дімі. Підійшли інші діти, теж співчують йому. Поставили велосипед, пропонують свої іграшки: «Візьми мого ведмедика, він дуже хоче, щоб ти його покатав», «Покатай, покатай мене, будь ласка» — говорить вихователь замість ведмедика. Діма посміхається і погоджується. З Вовиною обличчя напруга зникає, він підходить до граючої групи дітей. Але, грати не став, постояв трохи, підійшов до бібліотечки, механічно перегортає сторінки, не роздивляючись навіть малюнків. Залишивши книжки, підійшов до вихователя, яка готувалася до заняття. Вова спробував їй допомогти. Вихователь не звертає на нього уваги. Вова сів на стільчик і заплакав. Емоційний дискомфорт у деяких випадках може слугувати моральними ліками.

Література

1. *Богуш А. М.* Заняття по розвитку речі дітей старшого дошкільного віку. — К.: Радянська школа, 1980. — 155 с.
2. *Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников: Пособие для воспитателя дет. сада / Р. С. Буре, А. М. Виноградова, Г. Н. Година и др.; Под ред. А. М. Виноградовой.* — М.: Просвещение, 1980. — 233 с.
3. *Лаврентьева Г. П.* Культура общения дошкольников. — К.: Радянська школа, 1988. — 128 с.
4. *Петерина С. В.* Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста: Кн. для воспитателя дет. сада. — М.: Просвещение, 1986. — 96 с.